

CULTURĂ ȘI CIVILIZAȚIE

Românii sub lupa călătorilor britanici

Ofelia ICHIM,

Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Academia Română, Filiala Iași, România

Perceperea distorsionată a imaginii României nu datează de ieri ori de azi, ci are vechime în documentele de acum câteva sute de ani. Nivelul de cultură al celor care au făcut însemnări asupra trecerii lor pe aceste meleaguri ori interesele politice pe care le-au deservit și-au pus amprenta puternic asupra percepției realităților sociale, politice, culturale din țară. Au fost și consemnări corecte, care au apreciat, la timpul potrivit, atât valorile culturale românești, cât și rolul politic al strategiei amplasării teritoriale a țării. Dar au existat și numeroase prezentări răuvoitoare, datorate fie imposibilității de a înțelege o cultură așa-zis „minoră”, fie tendențioasei incursiuni în pagini de istorie. Ne oprim asupra spațiului anglo-saxon de reprezentare a României. Atrage atenția un articol al lui B.P. Hasdeu, intitulat *Anglia în Ardeal*, un adevărat pamflet la adresa cărții lui Charles Boner, *Transilvania, its products and its people*, Londra, 1865. Cartea are nu mai puțin de șase sute de pagini și se pronunță asupra Transilvaniei. Autorul ei este, după spusele lui Hasdeu, cunoscut deja prin frumoasele sale scrieri despre *Creaturele codrului* și despre *Munții Bavariei și ai Tyrolului*. Citindu-l pe Hasdeu, „noi aruncarăm cu răpeziciune, mai-nainte de a aborda însăși lectura, o privire trecătoare asupra lungului registru de materie, pus la finitul volumului... și vă las a vă închipui extrema-mi surprindere de a găsi acolo, supt disprețuitorul cuvânt de „Wallacus” următoarele concluziuni ale autorului:

„Românii n-au nici o noțiune de drept (have no notion of right)

Românii sînt incendiari prin vocațiune (inclined to incendiarism)

Românii sînt lacomi după slujbe (their avidity for office)

Românii sînt mari tîlhari de cai și de vite (great horse and cattle stealers)

Și altele, și altele, și altele !” (Hasdeu 2002: 287-304).

Este negată originea latină a poporului român în cuvinte pline de dispreț și de calomnie. Astfel, valahii sînt acuzați că i-au imitat pe „acei parveniți ce caută a-și justifica înalta lor pozițiune inventîndu-și un arbore genealogic. Așadară, ei se apucară a proba, dacă nu pentru alții, cel puțin pentru propria lor mulțămire, cum că ar fi descendinții romanilor. Numele de valahi fu înlăturat și episcopul lor ceru în adunarea reprezentativă ca în viitor compatrioții săi să fie numiți *rumaenen*, de unde apoi ei se prefăcură în *rumanen* și în fine ajunseră a fi curat romani. În școalele lor, după cite mi s-a spus, copiii lor ar fi catichizați așa: – Cine sînt strămoșii tăi? – Romul, semi-zeii, Virgiliu, Cicerone, Titu-Liviu etc...”

CULTURĂ ȘI CIVILIZAȚIE

Desigur că Hasdeu se revoltă și îi demonstrează autorului englez netemeinicia afirmațiilor susținute în paginile cărții. Aberațiile cu care se războiește savantul român se referă și la originea limbii române. Astfel, „în limba valahilor se observă un element celtic foarte pronunțat și nu este de mirare, deoarece strămoșii lor, dacii cei latinizați de Traian, au fost, fără nicio îndoială, un popor celtic, ceea ce se dovedește nu numai prin limba valahă, ci încă prin numeroasele antichități de aur și de bronz ce se găsesc la tot pasul în Transilvania și nicăiri aiuri, afară de țările celtice”. Comentariul făcut de recenzentul român se pliază sarcasmului autorului englez și nu mai lasă loc incertitudinii: „Românii nu sînt români, ci valahi; valahii nu sînt latini, ci daci; dacii sînt celți: *ergo*, românii sînt actualmente frați buni, nu cu francezii, cu italianii sau cu spaniolii, ci numai cu caledonii din Scoția și cu sârmanii irlandezi, a căror soarte ne va fi așteptînd, negreșit, pe noi înșine, mulțămîtă fatalei și nefailibilei predestinațiuni de acum!”

După cum afirmă Carmen Andraș, autoarea volumului *România și imaginile ei în literatura de călătorie britanică*, în jurnalele de călătorie britanice din secolele XVIII-XIX, predomină stereotipul barbariei ca marcă definitivă a Europei Sud-Estice și, implicit a României. „În ceea ce privește structura spațio-temporală a imaginilor britanice despre România, dominantă este situarea ei într-un spațiu și timp incerte, suspendată fiind la frontiera dintre civilizație și barbarie, între modernitate și tradiție, între Europa și Orient sau Balcani (pe structura Imperiului otoman), între Europa și Asia, la granița imperiilor, plasată astfel într-o zonă de așteptare, din rațiuni politico-militare, decizia direcției pe care urma să o ia această țară depinzînd de evoluția conflictelor dintre marile puteri (...)” (Andraș 2003: 57-58).

În 1869, Richard Stephen Charnock susține la Societatea antropologică din Londra conferința cu titlul *Popoarele Transilvaniei (The Peoples of Transylvania)*. Printre alte afirmații neliniștitoare și degradante pentru prestigiul poporului român se află și următoarele: „Valahii sînt, în general, un popor superstițios, leneș, crud, imprudent, corupt din cauza tiraniei stăpînitorilor turci și a propriilor lor stăpîni și sînt foarte prolifici. Au puțin respect față de lege și autoritate, nu prea au noțiunea binelui și a răului, sînt hoți și lași și au mania incendiilor (...), căci în timpul războiului cu Rusia, ei s-au aliat cu Austria și au ars complet orașul Nagy Enyed (Aiud). Hrana lor (...) constă mai ales din mămăligă și ceapă, iar băutura, din țuică (...). Se îmbracă foarte simplu, cu haine pe care le combină din tot felul de piese ciudate. Toți poartă pantaloni de lînă și sandale (sic!). Femeile nu arată în general atît de respingător (...) ca bărbații și unele sînt destul de atrăgătoare. Caracterul lor este aproape opus celui al bărbaților lor; sînt tot atît de blînde, pe cît sînt bărbații de cruzi și vicioși; sînt foarte muncitoare, au întotdeauna fusul la cingătoare și torc în timp ce umblă. Încep munca înainte de răsăritul soarelui și, pe lîngă treburile gospodărești, cos atît hainele lor, cît și ale bărbaților” (Andraș 2003: 103).

CULTURĂ ȘI CIVILIZAȚIE

O influență puternică asupra călătorilor britanici a avut-o jurnalul lui William Wilkinson, *An Account on the Principalities of Wallachia and Moldavia, Including Various Political Observations Relating to Them*, London, 1820. În 1814, Wilkinson a fost numit consul în Principate. După aprecierile sale, cultura română se menține în sfera barbariei pînă la reformele lui Mavrocordat, iar limba română este numită *jargon*. „Timp de secole (limba lor) nu a avut litere, iar caracterele slavone au fost folosite în instituțiile publice. Boierii, a căror carieră pretindea cunoașterea cîtorva litere, de abia puteau să-și semneze numele. Biblia era cunoscută numai după reputația ei. În 1735, Constantin Mavrocordat, care și-a luat sarcina de a înlocui *barbaria* cu *civilizația* în ambele principate, a făcut o gramatică pentru jargonul care se vorbea, cu caractere slavone și grecești” (Andraș 2003: 119). Medicul Edmund Spencer, străbătînd orașul Iași, pune în evidență, în 1836, primitivismul din aspectul fizic și vestimentar al țăranilor români. El atrage atenția asupra „înfățișării sălbatice a țăranilor, cu părul negru căzînd liber peste fața arsă de soare, îmbrăcați în haine unsuroase din piele de oaie, cu căciuli, cu sandale din piele de capră netăbăcită și legate cu sfoară, întotdeauna fără ciorapi ori cravată și adesea chiar cu capul descoperit”. Țărăncile i se par „dezgustătoare, sărăcicioase și murdare, ele arătau ca niște preotese ale mizeriei, pentru care o ofertă de pantofi și batiste ar fi fost într-adevăr o binefacere” (Andraș 2003: 199).

John Paget, în *Jurnalul său*, (*The Diary of John Paget*, London, 1849, p. 171), descrie tendențios bisericile și tot ceea ce le aparține: „altarul este împodobit cu cele mai mizerabile picturi (...) cu fecioare grecești și alți sfinți crînceni” pereții sînt acoperiți cu „fresce grosolane... ilustrări (practice) ale relelor imoralității, iar dacă soții și soțiile din Demsus nu se supun unei porunci, nu o fac din curiozitatea de a ști cum o să-i surprindă diavolul în micile lor păcate, pentru că le au aici pictate în cele mai mici detalii (...). M-am distrat adesea cu aceste picturi din bisericile valahe; pentru că, deși prea grosolane ca să fie descrise, conțin atît de mult din spiritul sarcastic tipic lui Rabelais ori Chaucer (...)” (Andraș 2003: 327).

Același autor emite considerații și asupra preoților români, denigrîndu-le nivelul de cultură precum și rolul de spirite călăuzitoare pentru săteni: „Cu excepția unei ținute mai îngrijite și a unei bărbi negre care îi atîrnă pe piept, preotul valah nu se deosebea prea mult de cel mai umil dintre credincioși. Cu doar atîta educație cît să citească în timpul serviciului religios, doar atîta avere cît să-i facă să simpatizeze cu săracii și doar atîta religie cît să-i consoleze la necaz, acești oameni exercită o putere mai mare asupra țăranului simplu decît cel mai viclan iezuit, cel mai bogat episcop sau cel mai rigid calvinist. Acesta este punctul tare în favoarea preotului valah...” (Andraș 2003: 328).

Și medicul Edmund Spencer se pronunță asupra valorilor spirituale aduse de religie, dar face o confuzie, voită sau nu, între superstiții și adevăratele practici ale cultului ortodox. După spusele sale, Principatele dețin primul loc în Europa în nerespectarea

CULTURĂ ȘI CIVILIZAȚIE

„Sfintei legături a căsătoriei” dar, mai ales, în fondarea tuturor „opiniilor religioase ale poporului” pe „superstiții lipsite de sens” depășind chiar „țări bigote ca Spania și Portugalia”. „Printre armatele de sfinți și îngeri adorați, Atotputernicul pare cu totul uitat.” Alte practici definite ca superstiții sînt „iertarea de păcate și plata unei taxe pentru preot”, care „ușurează conștiința unui om de povara oricărei crime, oricît de revoltătoare, oricît de nefirească”, credința în „miracolele înfăptuite de imaginile sfinților”, folosirea apei sfințite „nu numai ca antidot împotriva deochiului, dar și împotriva ciumei și a oricărei boli”. La toate acestea el adaugă credința primitivă în spiriduși, fantome, vrăjitorie, din cauza cărora va mai trece mult timp „înainte ca acest popor să treacă în rîndul *națiunilor luminate din Europa* (subl. C. A.)” (Andraș 2003: 330).

Doctorul american James O. Noyes se oprește, și el, asupra fenomenului superstițiilor, cu referire la filiera daco-romană: „Daco-romanii sînt deosebit de superstițioși. Ei cred în zîne, monștri groaznici, dar pitorești, în vampiri, vrăjitoare și în nenorocirile provocate de deochi”. Ba mai mult, „dacă țăranul nu a purtat timp de trei săptămîni o bucată de hîrtie talismanică înmuiată în mir de către preotul său, împachetată într-o manieră misterioasă, și legată de fruntea lui cu șapte fire de păr, el este în pericol de a fi înghițit de un dragon de dimensiuni atît de uriașe, încît una dintre fălci atinge cerul, pe cînd cealaltă rămîne pe pămînt. Monștri fabuloși îi urmăresc mereu pe călătorii aventurieri sau pe eroii de baladă și chiar dacă îl tai într-o mie de bucăți, aceste părți dezmembrate au atîta vitalitate, încît se adună cu repeziciune la loc, cînd soarele strălucește asupra lor” (Andraș 2003: 335).

Și astăzi, cum bine se știe, un mit ca cel al lui Dracula animă imaginația unora, fabulînd pe pagini întregi. În revista *Life* în anul 1994, Marilyn Johnson scrie în articolul *Dracula is Dead and Attracting Tourists to Transylvania*: „Odată, demult, tărîmul misterios și îngrozitor al lui Dracula părea ca un fragment al imaginației lui Bram Stoker. Dar se dovedește că inspirația pentru acest regat întunecat este reală, găsită în provincia românească. Munții acoperiți cu ceață sînt reali, castelele în ruine sînt reale, lupii care urlă, liliecii care plonjează din aer, țărani care își fac semnul crucii, totul este real”. Concluzia autoarei este aceea că a porni „pe ruta vampirului înseamnă să te aventurezi într-o călătorie de mister și pericol care te conduce într-o țară care arată și se simte asemeni acelor tărîmuri de poveste pe care le visăm: spații întunecate și păduri dese, dincolo de munții Carpați și în văile depărtate, învăluite în ceață ale Transilvaniei” (Andraș 2003: 368-369).

Cu trei ani mai devreme, în 1991, Nicola Williams sublinia, ca o moștenire de la predecesori, primitivismul poporului român: „România este țara *unor superstiții nebune* și a unor *legende fantastice* (subl. C. A.), cu castelele sale dramatice și orașele medievale, cu turismul său de masă cu calul și căruța și cu o mîină de țărani. România este Vestul Sălbatic al Europei Răsăritene. Dracula prosperă în acest ținut cu creste alpine, cu plajele Mării Negre și cu castelele fantastice din munții Carpați”. Titlul

CULTURĂ ȘI CIVILIZAȚIE

acestui așa-zis ghid despre *România este Romania and Moldavia (From Tarzan's Birthplace to Ovid's Grave)* (Andraș 2003: 376-377). Desigur că aceste imagini false despre România nu sînt cele care predomină. Însă întrețin un climat de suspiciune pentru o parte a cititorilor unor asemenea însemnări, în defavoarea realelor valori culturale și nu numai, aruncînd umbre ce distorsionează realitatea. ♣

Bibliografie:

Andraș, Carmen, *România și imaginile ei în literatura de călătorie britanică*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2003.

Hasdeu, Bogdan Petriceicu, *Anglia în Ardeal*, în *Articole politice*, ediție critică de Stancu Ilin, vol. I, București, Editura Floarea Darurilor, 2002.

Rezumat: Acest articol subliniază percepția distorsionată despre modul de viață a românilor, cultura și valorile morale relatate de unele personalități engleze care au călătorit în România în secole diferite. Documentele la care ne referim în această lucrare pot fi citite în cartea lui Carmen Andraș *România și imaginile ei în literatura de călătorie britanică*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2003.

Cuvinte-cheie: imagine, percepere, spațiul anglo-saxon, valori culturale, morale și spirituale, literatură de călătorie.

The Romanian People under the Magnifying Glass of the English Travellers

Summary: This article stresses the distorted perception on the Romanian people's way of life, culture and moral values as reported by some English personalities who travelled across Romania in different centuries. The documents we refer to in this paper can be read in Carmen Andraș's book *România și imaginile ei în literatura de călătorie britanică* (Romania and Its Images in British Travel Writing), Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2003.

Keywords: image, perception, Anglo-Saxon space, cultural, moral and spiritual values, travel literature.